

نگاهی به نسبت فضای مجازی و کودکان از منظر حقوقی

تحدید قانونی کودکان مقابل تهدید فضای مجازی

دنیای حقیقی امروز بدون فضای مجازی قابل تصور نیست. در هر ثانیه حداقل دو کودک برای اولین بار از فضای حقیقی به دنیای مجازی یا می‌گذارند، بی‌آنکه فرهنگ‌سازی و آموزشی برای ورود به این حوزه وجود داشته باشد. به باور برخی کنشگران، کودکان و نوجوانان با شش چالش از جمله حریم خصوصی، رویارویی ناخواسته با محتوای نامناسب، ارتباطات خطرناک و نادرست احتمالی کودکان در فضای مجازی، آسیب از طریق بدافزار، سوءاستفاده مالی شیادان از کودکان و نوجوانان و پیوند بیش از اندازه کودکان با فضای مجازی مواجه هستند. نگرانی مربوط به نقض حقوق کودک در فضای مجازی تنها معطوف به کشور ما نیست و اکثر کشورهای دنیا با این موضوع تلاش هستند با ارتقای حساسیت‌ها جهت حمایت از کودکان در همه عرصه‌ها از جمله فضای مجازی بتوانند با آسیب‌های احتمالی و چالش‌های موجود در این فضا مبارزه کنند. پرونده این هفته «جوان» سعی کرده است با بررسی این چالش‌ها راهکارهای حقوقی مناسب در این زمینه را بررسی و از آن مهم‌تر اختیارات قانونی و حقوقی والدین در قبال نقش حقوق کودکان در فضای مجازی را واکاوی کند.

«فضای مجازی» دو واژه جدید که فضای روابط اجتماعی را دچار تحول کرد و در کوتاه‌ترین زمان ممکن توانست در زندگی مردم جا باز کند و به دنبال آن در فضای خانه و خانواده رخنه کرد. نسل جدیدی که اجتناب از آن بی‌فایده است و کارکردهای مختلف آن به خصوص در سال‌های ورود وپروس کرونا شرایط استفاده برای نسل‌های جدید را تغییر داده، نسلی که هنوز با بسیاری از موضوعات نامأنوس بود و از سر اجبار خود را تطبیق داد، حتی اگر آمارها هم مشخص نباشند، اما وضعیت فعلی جامعه و نگاه ما به اطرافیان خود گویای این حقیقت است که میزان غرق‌شدگی نسل‌های جدید در فضای مجازی به چه میزان است. در همین چندسال اخیر بارها و بارها شاهد آسیب‌های وارده در فضای مجازی در کودکان و نوجوانان بوده‌ایم. حتی در خبرها به نقل از برخی مسئولان خواندیم که پرونده‌های جرائم کودکان افزایش یافته است که برآوردها حکایت از همین ولنگاری فضای مجازی و چارچوب نامشخص قوانین در مورد امنیت‌سازی کودکان دارد.

گسترده‌ی دامنه آن، مخفی‌بودن هویت کاربران، سرعت بالا، فرامرز بودن، فقدان مکانیسم اعمال صلاحیت بر حوزه شناخت و ادراک کاربران تأثیر عمیقی دارد و افراد به خصوص کودکان و نوجوانان را با خطرات خاص مواجه می‌کند.

این مهم از چندین بعد قابل بررسی و ارزیابی است، اما شاید محوری‌ترین چالش‌ها مربوط به آسیب‌هایی است که در نگاه بیرونی متوجه کودکان و نوجوانان می‌شود و دیگری ناکافی بودن ظرفیت‌های محدودیت‌زا یا امنیت‌آور از طریق والدین برای فرزندان‌شان است.

چالش‌های کودکان و نوجوانان در بهره‌برداری از فضای مجازی

اخیراً یکی از مسئولان حوزه فضای مجازی در خصوص چالش‌های فراوری کودکان و نوجوانان در فضای مجازی طی گفت‌وگویی اعلام داشته است که کودکان با شش چالش مواجه هستند. فارغ از نقد و نظر‌های مختلف موجود در این باره اما شاید برای عموم مخاطبان و خانواده‌ها این پرسش مطرح شود که برای رفع چالش‌های سایر مشکلات مربوط به فضای مجازی در نسل‌های جدید چه باید کرد؟

شش چالش موجود در نگاه این مسئول مبتنی بر حریم خصوصی، رویارویی ناخواسته با محتوای نامناسب، ارتباطات خطرناک و نادرست احتمالی کودکان در فضای مجازی، آسیب از طریق بدافزار، سوءاستفاده مالی شیادان از کودکان و نوجوانان و پیوند بیش از اندازه کودکان با فضای مجازی است.

نخستین چالش، مسئله حریم خصوصی است که به دلیل

یادداشت

سیده مریم اعتماد*

استنادی نظیر «مصوبه شورای عالی فضای مجازی در خصوص صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی» و «قانون حمایت از کودکان و نوجوانان» به عنوان اسناد داخلی و «کنوانسیون حقوق کودک» به عنوان سند بین‌المللی قابل بررسی و تأمل است.

در مصوبات داخلی تصریح مصادیق در حوزه دامنه اختیارات، حقوق و مسئولیت‌های والدین نسبت به حقوق کودکان در فضای مجازی وجود ندارد. نکته قابل توجه در تمایز دیدگاه اسناد بین‌المللی و فقه امامیه است. در حالی که کنوانسیون حقوق کودک در عبارت زیر از «منافع» کودک یاد می‌کند: «والدین یا قیم‌های قانونی مسئولیت عمده را در مورد رشد و پیشرفت کودک به عهده دارند. اساسی‌ترین مسئله آنان (حفظ) منافع عالیه کودک است.» در فقه امامیه و قانون مدنی از حفظ «غیبه» یاد شده است. وظیفه حفظ غیبه و وظیفه‌های وسیع و همه‌جانبه است، بنابراین ممکن است معامله‌ای به خودی خود نافع و سودمند باشد، اما چون با سایر منافع مادی یا حتی معنوی کودک تعارض پیدا می‌کند، خلاف غیبه محسوب می‌شود.

نکته دیگر که پیش از وظیفه والدین یاد مورد اشاره قرار گیرد، وظیفه دولت‌هاست. دولت‌ها باید روش درست استفاده از دستگاه‌های دیجیتال را به والدین، سرپرستان قانونی، مربیان، آموزگاران و دیگر دست‌اندرکاران مرتبط با کودکان آموزش دهند؛ امری که به درستی در نظریه تفسیری شماره ۲۵ کمیته حقوق کودک مصوب ۲۰۲۱ بر آن تأکید شده است. دولت‌ها همچنین مکلف هستند حقوق

ضرورت آگاه‌سازی والدین در خلأ قانونی حوزه کودک

کودک در محیط دیجیتال را برای همه به طور عام و برای اشخاصی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم با کودکان در ارتباط هستند، به طور خاص اطلاع‌رسانی کنند. همچنین دولت‌ها باید برنامه‌های آموزشی برای کودکان، والدین، سرپرستان قانونی، عموم مردم و مسئولان را تسهیل کنند تا از این طریق دانش عمومی نسبت به فرصت‌ها و چالش‌های حقوق کودکان در محیط دیجیتال را ارتقا بخشند.

مورد دیگری که به نظر می‌رسد نگاه بین‌المللی تا حدی منطبق بر حفظ غیبه کودک است، پیرامون حریم خصوصی است. در اسناد بین‌المللی حق والدین یا سرپرستان برای دسترسی به داده‌های ذخیره شده حق اصلاح داده‌های نادرست یا حذف داده‌های غیر ضروری به رسمیت شناخته شده است، البته دخالت در حریم خصوصی را صرفاً در صورتی مجاز می‌دانند که مطابق قانون و برای مصلحت کودک باشد.

در حال حاضر به علت خلأهای قانونی در حوزه حقوق کودک صرفاً بر اساس قواعد عمومی و مصوبات موجود نظیر ماده ۷ قانون مسئولیت مدنی می‌توان تا حدی حقوق، اختیارات و مسئولیت‌های والدین را شناسایی کرد که البته پیش‌نیاز آن آموزش دین والدین و سرپرست قانونی کودک از سوی نهادهای دولتی، غیردولتی و صداوسیما و غیره است تا مصداق تکلیف مالایطاق نشود.

مباحث مربوط به تبلیغاتی که مخاطب‌شان کودک است یا از کودکان در تبلیغات بهره می‌جویند، با توجه به اهمیت و مبتلا بودن آن، خود زمانی جداگانه می‌تواند.

* وکیل پایه یک دادگستری و مدرس دانشگاه

بر اساس قانونی که اتحادیه اروپا تصویب کرده است، پردازش داده‌های یک کودک و نمایش محتوا یا توجه به سلیقه او فقط در صورتی ممکن است که کودک بالاتر از ۱۶ سال سن داشته باشد و در صورتی که کودک کمتر از این سن داشته باشد، پردازش داده برای او فقط در صورتی مجاز است که والدین او اجازه داده باشند

عدم مهارت کودکان و نوجوانان بسیار آسان مورد دستبرد دیگران واقع می‌شود. این گروه سنی ملاحظات افراد بزرگسال را در رعایت حریم خصوص ندارند و ممکن است دچار آسیب‌های جدی شوند.

دومین مخاطره، رویارویی با محتوای نامناسبی است که ناخواسته ممکن است کودک با آن روبه‌رو شود. به گفته برخی روان‌شناسان، اثر مشاهده برخی تصاویر در سنین پایین‌تر عمیق است که نیاز به درمان دارد.

چالش بعدی، ارتباطات خطرناک و نادرست احتمالی کودکان در فضای مجازی است که ممکن است حتی امنیت فیزیکی آنان را به مخاطره بیندازد.

چهارمین آسیب، وجود بدافزارهایی است که به دلیل مهارت فنی پایین کودکان و نوجوانان، آنان را به دام می‌اندازد. افرادی وجود دارند که از طریق بدافزارها کودکان و نوجوانان را دچار آسیب می‌کنند.

مشکل بعدی نیز به سوءاستفاده عده‌ای شیادان از کودکان و نوجوانان اختصاص دارد، به عبارت بهتر، ممکن است عده‌ای از سودجویان به پنهان ارائه سرویس‌هایی به این گروه سنی، هزینه‌های زیادی از آنان دریافت کنند.

در نهایت نیز پیوند بیش از اندازه کودک با فضای مجازی ممکن است بر رشد طبیعی، فیزیکی و اجتماعی وی اثر بگذارد. به عبارت دیگر کسب مهارت‌ها و شکوفایی استعداد‌های وی به دلیل استفاده بیش از اندازه از فضای مجازی دشوارتر شود.

مقایسه تطبیقی از تلاش سایر کشورها

با گذشت مشکلات دنیای جدید معطوف به کشور ما نیست و همه با آن درگیر هستند. در سال ۲۰۱۶ اتحادیه اروپا قانون GDPR را با هدف حفاظت از داده‌های کاربران در فضای مجازی به تصویب رساند که بخش هشتم این قانون به کودکان و میزان ارائه خدمات به آنها مربوط می‌شود. بر اساس قانونی که اتحادیه اروپا تصویب کرده است، پردازش داده‌های یک کودک و نمایش محتوا یا توجه به سلیقه او فقط در صورتی ممکن است که کودک بالاتر از ۱۶ سال سن داشته باشد و در صورتی که کودک کمتر از این سن داشته باشد، پردازش داده برای او فقط در صورتی مجاز است که والدین او اجازه داده باشند.

در بند ۵۸ قانون نیز به طور مستقیم اعلام شده است، محتوایی که برای کودکان نمایش داده می‌شود، باید روشن، ساده و قابل فهم باشد، حتی در تبلیغات! علاوه بر این کنوانسیون جرائم سایبری در فضای دیجیتال نیز تصویب شده است که بر اساس این کنوانسیون تمامی اقدامات مرتبط با هرزه‌نگار کودکان در گروه جرائم سایبری دسته‌بندی می‌شود.

در انگلستان نیز برای حفاظت از کودکان قوانین سختگیرانه‌ای به تصویب رسیده است. به طور کلی سایت‌ها باید کمترین میزان جمع‌آوری اطلاعات از کودکان را داشته باشند و از دادن دسترسی برای محتوای بزرگسالان به کودکان نیز خودداری کنند. گفتنی است انگلستان برای تخطی از این قانون جریمه ۲۲ میلیون دلاری یا ۴ درصد از گردش مالی یک سال شرکت خاطی را مصوب کرده است.

در آمریکا هم در سال ۱۹۹۸ قانون کوپا به تصویب رسید که بر اساس آن هیچ شرکت تجاری یا تحقیقاتی حق ندارد، بدون اجازه والدین اطلاعات کودکان را جمع‌آوری کند. علاوه بر این کمیسیون فدرال تجارت امریکای قانونی را به تصویب رسانده است که بر اساس آن هرگز نباید موقعیت مکانی کودکان را رهگیری شود و از دسترسی کودکان به محتوای بزرگسالان نیز خودداری شود. فروشگاه‌های آنلاین نیز باید روی برنامه‌های در دسترس برای کودکان تمرکز کنند و محتوای بزرگسالان را برای کودکان به نمایش نگذارند.

آلمان اولین کشوری بود که آیین‌نامه توافقی اپراتورهای همراه را برای حمایت از کودکان در سال ۲۰۰۵ میلادی امضا کرد. بر اساس این آیین‌نامه، اپراتورهای (اینترنت) موبایل موظف می‌شوند دسترسی به مطالب غیرقانونی را محدود و با تعمیم‌نظام‌های شناسایی، دسترسی به مطالب پورتوگرافی را برای کاربران زیر سن قانونی مسدود کنند. همچنین چند سالی است که کشور آلمان در چند شهر

؟ در صورت رضایت دادن به پزشک جهت عمل جراحی چنانچه مشکلی پیش بیاید، می‌شود از پزشک شکایت کرد؟

در صورتی که به دلیل تقصیر پزشک اتفاقی برای بیمار پیش بیاید، حتی اگر برات هم گرفته شده باشد، مسئولیت وجود دارد و پزشک ضامن دیه است. در صورتی که پزشک در عمل جراحی موجب صدمه و تلف بیمار شود، ولی اعمالش با موازین پزشکی مطابق باشد، مسئولیت ندارد، حتی اگر برات نگرفته باشد، بنابراین مالک اصلی در تعیین مسئولیت، قصور پزشک بوده نه بر که رضایت‌نامه.

؟ زن اگر مرتکب جرم شود، مهریه او از میان نمی‌رود؟

مطابق ماده ۱۱۳۳ قانون مدنی، مرد می‌تواند زن خود را طلاق دهد اما در خصوص مهریه باید بیان داشت که حقی است قانونی بر گردن مرد که باید در صورت مطالبه زن پرداخت شود، حتی اگر زن ناشزه باشد، به این معنی که از مرد (شوهر) تمکین نکند یا اینکه بیمار باشد یا حتی مرتکب جرمی شده باشد یا خیانت کند. ارتباطی به مهریه او ندارد و همه این موارد مطلقاً مانع دریافت و استحقاق زن نسبت به مهریه نیست.

؟ شرایط وجوب نفقه زن چیست؟

مطابق ماده ۱۱۰۲ قانون مدنی: «همین که نکاح به طور صحت واقع شد، روابط زوجیت بین طرفین موجود و حقوق و تکالیف زوجین در مقابل همدیگر برقرار می‌شود.» وجود دو شرط زیر برای نفقه زن ضروری است: ۱. دائمی بودن عقد. ۲. تمکین کامل زوج: در صورتی که زنی به همسر خود تمکین نکند، عنوان ناشزه بر وی تعلق می‌گیرد و در نتیجه نفقه به او تعلق نمی‌گیرد. یک نکته در شرایط وجوب نفقه زوج وجود دارد مدنی بر اینکه طبق ماده ۱۱۱۵ قانون مدنی اگر زن نتواند ثابت کند زندگی مشترک او را شوهر ضرر شرافتی یا بدنی به همراه دارد، دادگاه او را محکوم به تمکین نخواهد کرد که در این صورت تمکین نکردن باعث از بین رفتن نفقه نیز نمی‌شود.

؟ آیا با تعویض یا سوزاندن سیم کارت اطلاعات پاک می‌شود؟

گاهی برخی افراد از طریق تلفن همراه برای دیگران مزاحمت ایجاد می‌کنند. مثلاً به طور مرتب به گوشی افراد پیامک می‌فرستند یا تماس تلفنی می‌گیرند. چنین افرادی این رویه را برای مدتی طولانی ادامه می‌دهند و زمانی که با تهدید طرف مقابل مواجه می‌شوند، اقدام به سوزاندن سیم کارت خود می‌کنند. این اشخاص تصور می‌کنند با سوزاندن سیم کارت، امکان پرینت مکالمات و پیامک‌ها وجود ندارد و فرد شش‌کای راه به جایی نخواهد برد. چنین تصویری کاملاً اشتباه است. همه تماس‌ها در مرکز معابر ذخیره می‌شوند و این موضوع هیچ ارتباطی به سیم کارت ندارد.

؟ مجازات ساخت و ساز غیرمجاز چیست؟

بر اساس ماده ۱۰۰ قانون شهرداری، مالکان زمین‌ها و املاکی که در محدوده شهر یا حرم آن احداث شده‌اند، باید پیش از هر اقدامی جهت ساخت‌وساز یا تفکیک از شهرداری مجوز دریافت کنند. در صورتی که ساختمانی بدون اخذ مجوز ساخت از شهرداری شروع به ساخت‌وساز کند، رأی که کمیسیون صادر می‌کند، در دو صورت زیر متفاوت خواهد بود:

۱. چنانچه ساخت‌وساز بدون رعایت اصول فنی و بهداشتی و شهرسازی باشد، کمیسیون مکلف است حکم به تخریب ساختمان بدهد.
۲. چنانچه حکم به پرداخت مجوز اخذ مجوز از شهرداری باشد، اما اصول فنی و بهداشتی شهرسازی در آن رعایت شده باشد، کمیسیون قادر است حکم به تخریب یا پرداخت جریمه صادر کند.

چنانچه حکم به پرداخت جریمه صادر شود، مقدار جریمه یا در نظر گرفتن متر از ساختمانی است که بدون مجوز ساخته شده است. در این شرایط در ازای هر متر مربع ساختمان بدون مجوز، یک‌دهم ارزش معاملاتی بنا جریمه گرفته می‌شود. بعد از پرداخت جریمه شهرداری و همچنین عوارض قانونی برگ پایان کار ساختمان صادر خواهد شد.

؟ چک تضمین شده رمزدار چیست؟

برای صدور چک تضمینی نیاز به داشتن دسته‌چک نیست بلکه هر فردی می‌تواند با مراجعه به بانکی که در آن حساب دارد، درخواست صدور چک تضمین شده رمزدار در وجه شخص ذی‌نفع صادر و اعتبار آن از طرف بانک تضمین می‌شود. در زمان صدور چک تضمینی، مبلغ آن از حساب شما کسر می‌شود، در نتیجه چک حکم پول نقد را خواهد داشت.

؟ چک تضمین شده رمزدار چیست؟

برای صدور چک تضمینی نیاز به داشتن دسته‌چک نیست بلکه هر فردی می‌تواند با مراجعه به بانکی که در آن حساب دارد، درخواست صدور چک تضمین شده رمزدار در وجه شخص ذی‌نفع صادر و اعتبار آن از طرف بانک تضمین می‌شود. در زمان صدور چک تضمینی، مبلغ آن از حساب شما کسر می‌شود، در نتیجه چک حکم پول نقد را خواهد داشت.